

GÜMÜŞHANE VE ÇEVRESİNDE PONTUS RUM FAALİYETLERİ

*Prof. Dr. Kemal ÇELİK

Pontus Adı

Günümüzde Yunanistan'ın siyasi bir sorun haline getirmeye çalıştığı Pontus adı, İlkçağda Grekler tarafından “deniz” anlamında da kullanılan ve Doğu Karadeniz'i kapsayan Güney sahiline de verilmiş, bölge sakinlerine de “*Pontuslu*” denilmiştir. Pontus adı genelde coğrafi bir terim olarak Karadeniz ve kıyıları için kullanılmıştır. Samsun'dan Artvin'e kadar uzanan ve Güney kesimde Gümüşhane ve Bayburt'u da içine alan bölge, Tarih Öncesi dönemden itibaren insanların yerleşim alanı olmuştur. Bu nedenle, bölgede yaşamış olan bir etnik grubu belirtmez Pers Satrapı'nın oğlu I. Mithridates'in M.Ö. 301'de kurduğu “*Pontus Krallığı*”, son Kral VI. Mithridates Evpator'un yayılmacı siyaseti sonucu Ege adalarına kadar uzanmış, en geniş sınırlarına ulaşmıştır. M.Ö. 66 yılında General Pompeius komutasındaki Roma ordusu, Pontus kuvvetlerini bozguna uğratarak bu devlete son vermiştir. Pontusluların, Yunanlılık veya Hellenlikle ilgileri olmamakla birlikte, sayıca çoğu Ortodoks Hristiyan olduklarından kilise ile burjuvazinin yürüttüğü çabanın etkisi altına girdikleri, kökenleri ne olursa olsun Anadolu'da yaşayan Türkçe veya Rumca konuşan bütün Ortodoks Hristiyanlar gibi, Rumluk duygusunu benimsedikleri düşünülmektedir. Pontus Meselesi Tanzimat'ın Gayrı Müslimlerle ilgili hükümlerine dayanılarak ortaya atılmıştır. 19. Yüzyıl sonlarında İngiltere, Fransa, Rusya ve ABD'nin destek verdiği Yunan Megali İdeasının, Doğu Karadeniz kıyısında kurulması planlanan bir Pontus Devleti'nin oluşmasını sağlamak için güdülen siyasi, askeri, dini, kültürel ve etnik faaliyetler olarak tanımlanabilir. Pontus Meselesi, Yunanlılar ve Batılılar için farklı anlamlar taşımış, Yunanlıların verdiği anlam dışında, Batılılar için Türkleri siyasi alanda sıkıştırmak, dünya kamuoyuna karşı zor durumda bırakmak, Yunanlıları oyunlarına alet etmek yönünde kullandıkları bir koz olarak kullanılmıştır¹.

Birinci Dünya Savaşı Öncesi ve Sırasında Gümüşhane

İkinci Meşrutiyetin ilanı ile özgürlük havası içindeki Pontusçular, çalışmalarını gizlemek gereğini duymamışlardır. 1904'te, Merzifon Amerikan Koleji'nde gizlice kurulmuş olan Pontus Rum Cemiyeti zamanla faaliyetlerini arttırmıştır. Bu cemiyetin

---

*Prof. Dr. Kemal ÇELİK, Gümüşhane Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. kemalcel01@gmail.com

¹ Kurt, Yılmaz, **Pontus Meselesi**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No.: 68, TBMM Basımevi, Ankara 1995, s. 60-62; Pehlivanlı, Hamit, *Tarihi Perspektif İçerisinde Pontus Olayı: Yakın Tarihimize ve Günümüze Etkileri*, **Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası (Makaleler)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Yay. Hz.yan: Berna Türkdoğan), Ankara 1999, s. 79-81; Fallmerayer, Jakob Philipp, **Trabzon İmparatorluğu'nun Tarihi**, (Tercüme: Ahmet Cevat EREN), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011; Öztürk, Orhan, **Antikçağ'dan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi**, (Yay. Haz.yan: Elif Çelik), Genesis Kitap, BRC Matbaası, Ankara 2011, s. 890; Çapa, Mesut-Usta, Veysel, **Ortahisar Tarih Müzesi Arşivi Belgelerinde Pontus Meselesi**, Ortahisar Belediyesi Tarih Müzesi Yayınları-1, 1. Baskı, İstanbul 2017, s. 4, 5, 16; Üçüncü, Uğur, “*Milli Mücadele Yıllarında Rumlar ve Pontus Hareketi*”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 2017; (23): s. 108.

1908'de Samsun'da kurulan “*Rum Teceddüd ve İhya Cemiyeti*”ne gönderdiği kutlama yazısı niyetini ortaya koymaktadır. Cemiyet 1910'da, **Pontus** adlı bir dergi yayınlarak çalışmalarına ilmi bir görüntü katmıştır. Pontus Cemiyeti'nin bayrağı ile üzerindeki semboller, Yunan bayrağı sembollerine benzetilmiştir. Kurulacak olan Rum Pontus devletinin merkezi olarak düşünülen samsun Doğu Karadeniz kesiminde Pontusçuluk faaliyetleri arttırılmış, Müslümanları Hıristiyanlaştırma ve Rumlaştırma girişimleri başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı öncesinde, Gümüşhane'de Türk nüfus Rumlara göre farklı şekilde çoğunlukta idi. Ermeni nüfus ise Türk ve Rumlara oranla daha az bir sayıda idiler. 1914 yılı sayımında Gümüşhane nüfusu 40.635, Torul nüfusu 60.257 olarak belirlenmiştir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında, Rumların çoğu, Osmanlı Devleti'nin yanında yer almamış, bölgeyi işgale girişen Çarlık Rusya kuvvetiyle işbirliği yapan Pontus Rum çeteleri, bağımsızlık için silahlanmışlardır. Bölgedeki Rum nüfusu arttırmak için Rusya ve başka yerlerden göçmenler getirerek Rum nüfusu arttırmaya çalışmışlardır. Osmanlı'nın seferberlik emrine uymayarak dağa çıkmış, çetecilik yapmışlardır. 15-16 Nisan 1916'da, Trabzon, Türkler tarafından tahliye edilmiş, 18 Nisan'da Trabzon'a giren Ruslar, başlarında metropolit ve papazları olan Rumlar ve Ermeniler tarafından sevinç çığlıkları ile karşılanmışlardır. Bu işgalle birlikte Pontusçu Rumların ve Ermeni çetelerinin Trabzon ve çevresindeki mezalimleri başlamıştır. Gümüşhane'de de, Rum nüfusun fazla olduğu şehir merkezinden başlayıp Torul ve Maçka'dan Aşağıdere'ye kadarki bölgede Pontusçu faaliyetler yoğun olarak kendini göstermiştir. O dönemde Trabzon'un bir Sancağı durumundaki Gümüşhane'nin işgale uğradığı 19 Temmuz 1916'dan 15 Şubat 1918'e kadarki dönemde Gümüşhane ve bağlı yerlerinde de, halkın önemli bir kısmı Rum ve Ermeni komitacıların katliam ve zulümlerinden kurtulmak için işgale uğramayan Batı kesimine göç etmiştir. Gümüşhane ve çevresindeki ortaya çıkan Pontusçuluk faaliyetleri Çarlık Rusya kuvvetlerinin Bolşevik İhtilali nedeniyle geriye çekilmek zorunda kalmaları ve bölgede Türk egemenliğinin yeniden sağlanması üzerine, Pontusçu Rumlarla Ermeniler çalışmalarını gizli yapmaya başlamışlardır. Gümüşhane, Türk ordusu tarafından kurtarıldığında harabe bir şehir görünümündedir. Ekonomik bakımdan halk güçsüz ve fakir hale gelmiştir. Kazım Karabekir Paşa, Torul üzerinden Gümüşhane, Bayburt ve Erzurum'a giderken geçtiği bölgelerdeki halkın çektiği açlığı görmekten büyük üzüntü duyduğunu, Gümüşhane'de Daltaban'dan geçerken ekmek diye bağrışan kadınları görünce bunlara yiyecek verilmesini emrettiğini anlatmıştır².

Mondros Mütarekesi ve Milli Mücadele Döneminde Gümüşhane

Gümüşhane'de yürütülen Pontusçu faaliyetler, Rus işgalinin sona ermesi ve Türk ordusunun bölgeye gelmesi üzerine azalmışken; Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'nda yenilince imzalanan Mondros Mütarekesi'ni takiben, Rum Pontus çalışmaları yeniden canlandırılmıştır. İtilaf devletlerinin Türkiye'nin çeşitli yerlerine ve Karadeniz bölgesine gönderdikleri kontrol subayları ve Yunanlılar, yöre Rumlarını desteklemiştir. Orta ve Doğu Karadeniz kıyıları Rusya'dan gelen çoğu silahlı Rum

---

²Özel, Sabahattin, **Milli Mücadelede Trabzon**, A.K.D.T.Y.K. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 6, 7, 33; Kurt, Y., **Pontus Meselesi**, s. 64-71; Saydam, Abdullah, *Kurtuluş Savaşında Trabzon'a Yönelik Ermeni-Rum Tehdidi*, **Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası (Makaleler)**, Atatürk Araştırma Merkezi, (Yay. Hz.yan: Berna Türkoğan), Ankara 1999, s. 93, 94; Öztürk, Orhan, **Antikçağ'dan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasal Tarihi**, (Yay. Haz.yan: Elif Çelik), Genesis Kitap, BRC Matbaası, Ankara 2011, s. 748-750; Çapa, M.-Usta, V., ... **Pontus Meselesi**, s. 4, 5, 16, 17; Üçüncü, U., “*Milli Mücadele Yıllarında Rumlar ve Pontus Hareketi*”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 2017; (23): s. 108, 112.

göçmenlerle dolmuştur. *Genel Af* ile hapisten tahliye edilen ve dağdan inen Pontus çetecileri, İngiliz kontrol subaylarının gözü önünde omuzlarında silahla dolaşmış, Müslüman halka karşı baskın, soygun, zulüm ve cinayetlerini arttırmışlardır. 9 Mart 1919'da Samsun'a çıkarılan 200 kişilik İngiliz kuvveti, Rumların sevinç gösterileri ile karşılanmıştır. Mütareke sonrasında göç etmiş olan yöre Müslüman Türk halkı ise, mütareke şartlarının ağırlığı nedeniyle yerlerine hemen dönmemişlerdir. Mütareke döneminde daha önce Rusların organize ettiği Trabzon ve Gümüşhane çevresindeki Pontus çetelerini örgütleme görevini Yunanistan maddi ve manevi yönden üstlenmiştir. Gümüşhane, Milli Mücadele döneminde Trabzon Vilayeti'ne bağlı bir Sancak merkeziydi. İlçeleri Kelkit, Torul ve Şiran, nahiye merkezleri ise Kokas, Kürtün ve Yağmurdere idi. Gümüşhane, Milli Mücadele döneminde, Milli Hareket liderleri açısından az sayıdaki nüfus sayısı ve yetersiz ekonomik gücü nedeniyle değil, stratejik konumu bakımından büyük önem taşımıştır. Mütareke şartları gereği Türk ordusu askerlerinin önemli bir kısmı terhis edilmiş, pek çok yerde ordunun ve hatta halkın elindeki silahlar toplanmıştır. Buna karşılık; daha önce 9. Kolordu iken daha sonra 15. Kolordu olan kuvvetin Kumandanı Kazım Karabekir Paşa, askerlerini terhis ettirmediği gibi, Sarıkamış'ta Enver Paşa'dan kalan kuvvetin önemli bir kısmını kendi Kolordusu kuvveti arasına katmıştır. Bunun yanında, Türkiye'nin işgal edilmeyen tek limanı olarak kalan Trabzon limanı ve Trabzon-Erzurum hattı ve bu hat üzerinde yer alan Gümüşhane, Milli Mücadele döneminde büyük önem taşımıştır. Sancak Merkezi olduğu Trabzon Vilayeti ile birlikte Doğudaki askeri birliklerin Batıya nakli, silah sevkiyatı ve Sovyetler Birliği üzerinden sağlanan silah, cephane ve askeri malzemenin depolandığı Trabzon limanının hinterlandı olan stratejik ve güvenli konumdaki Gümüşhane, bütün bu askeri hareketlilik ve belirtilen malzemelerin yerine ulaştırılmasında büyük rol oynamıştır. O dönemde, Ermenilere zulüm yapmakla suçlanarak İtilaf devletleri işgal komutanlıkları tarafından aranmakta olan ve Osmanlı askeri mahkemesinin tutuklama emri çıkarmış olduğu Yarbay Deli Halit'in (Deli Halit Paşa), Kazım Karabekir Paşa'nın emriyle, kumandanı olduğu 3. Tüme kumanda etmek üzere gayri resmi olarak komuta etmekle görevlendirildiği ve Gümüşhane çevresinde ikamete tabi tutulması, bu hinterlandın güvenliğini sağlamak düşüncesinden kaynaklanmıştır³.

Trabzon halkının muhtemel bir işgale karşı hazırlıklı bulunması ve Kazım Karabekir Paşa'nın aldığı önlemler sayesinde Gümüşhane ve çevresi mütareke döneminde işgal edilmekten kurtulmuştur. Milli Hareketin başlatılacağı Doğu Anadolu Bölgesi büyük ölçüde güvenlik altına alınmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın 3. Ordu Müfettişi olarak atanmasını takiben, Kazım Karabekir Paşa, Trabzon-Gümüşhane- Erzurum yolunun daha güvenli olduğunu, Erzurum'a bu yoldan gelmesinin daha uygun olacağı bilgisini vermiştir. Trabzon ve Erzurum'daki gelişmeleri takip etmek üzere bölgeye temsilciler gönderirken; Gümüşhane'de de Cornor adlı bir temsilci görevlendirmişlerdir. Londra'da bir maden kurumunda mühendis olarak çalışan Cornor'un, Serikas ve Salarze Köylerinde incelemeler yapmak ve maden aramakla görevlendirildiği belirtilmiştir. Gümüşhane'de bir ev kiralayan Cornor, bu şehirde uzun zaman kalacağı düşüncesini ortaya koyarken; Erzurum'a gittiği sırada, Gümüşhane Mutasarrıfı ile görüşen İngiltere temsilcisi Rawlinson da bu görüşmede Gümüşhane'de de bir temsilci bulundurmak istediklerini belirtmiştir. Gümüşhane ve yöresi, Mütareke döneminde işgale uğramamış olsa da, yörede bağımsız bir devlet kurmak çalışması içindeki Pontusçu Rumlarla, Ermeni komitacıların tehdidi altında kalmıştır. Daha önce, 1904'te

---

³Özel, S., **Milli Mücadelede Trabzon**, s. 41, 102, 103; Saydam, A., *Kurtuluş Savaşında Trabzon'a Yönelik...*, s. 93, 94; Çapa, M.-Usta, V., ... **Pontus Meselesi**, s. 17, 18.

Merzifon Amerikan Koleji'nde kurulduğunu belirttiğimiz Pontus Cemiyeti, Avrupa ve Amerika'da büyük bir propaganda faaliyetine giriştiği gibi, Türkiye genelinde ve Doğu Karadeniz Bölgesi içindeki Gümüşhane yöresinde de geniş ölçüde faaliyetler yürütmüştür. Din adamları, kiliseler ve dini kurumlar, yardım dernekleri, okullar Pontus Cemiyeti'nin birer şubesi halinde çalışmalar yapmışlardır. 1917 yılı sonlarına doğru, Gümüşhane'de Pontusçular davalarına daha etkili katkıda bulunmak üzere, 17 Aralık 1917'de, "*Trabzon Rum İttihad-ı Milli Cemiyeti*"nin bir şubesini açarak faaliyete geçirmişlerdir. 18 Aralık 1917 tarihli Trabzon Metropolit Hrisantos'a gönderilen ve Gümüşhane Metropolitliği Ruhani Reisi Alkionomos Teodoros imzalı bir mektupta: "*Trabzon Rum İttihad-ı Milli Cemiyeti'nin program ve nizamnamesine yardımcı olacak bir şubesi olarak faaliyet göstereceklerini, geniş bilgi edinilmesi ve Trabzon'la uyum sağlanmasını, Elenizmin savunulması ve korunabilmesi için gerekli görülen talimat ve emirlerin edinilmesi amacıyla Teodor Fitno adlı bir Rum'un görevlendirildiği*" belirtilmiştir. Türk ordusu cephede Ruslarla savaşırken; seferberlik emrine karşı çıkan ve askerden kaçan Pontus Rum çeteleri, Gümüşhane ve çevresinde Müslüman Türk nüfusu öldürerek Türk nüfusu azaltmaya, köylerini yakmaya, Ruslar lehine casusluk yapmaya ve Türk kuvvetlerini arkadan vurmaya çalışmışlardır. Buna karşılık; daha önce Paris Barış Konferansı'na verdiği muhtıradan anlaşılacağı gibi Venizelos'un da sahip çıkmadığı Pontus projesi İtilaf devletleri tarafından ciddiye alınmamış, Batılı devletler ve Yunanistan ise, Pontusçu Rumlardan propaganda malzemesi ve araç olarak yararlanmaya çalışmışlardır. Pontusçu Rumlar buna rağmen ihanete devam etmiş, Milli Mücadele döneminde önemli sorunlar çıkarmışlardır⁴.

Böylece, Osmanlı Devleti'nin ve dolayısıyla Türklerin I. Dünya Savaşında yenilmesini fırsat bilen Rumlar, İtilaf devletlerinin kendilerine gösterdiği ilgiyi kullanarak Trabzon ve çevresinde sistemli bir şekilde 15. yüzyıldaki Pontus Rum Beyliğini canlandırmak ve bir Pontus Rum Devleti kurmak için çalışmışlardır. Bu devletin merkezi seçilen Trabzon'da Rum Metropolit Hrisantos, bu girişimin liderliğini üstlenmiştir. Bir Mavri Mira Heyeti, Pontus projesini gerçekleştirmek için gerekli hazırlıkları tamamlamış, Karadeniz kıyısında bir Rum devleti kurmak için Venizelos'a başvurmuştur. Pontusçular, Noel ve yortu günlerinde taşkınlıklar yapmışlar, Türkleri tahrik edecek hakaret ve hareketlerde bulunmuşlar, Hrisantos'un kışkırtması ve yönlendirmesi ile Türkler aleyhine sabotaj eylemleri düzenlemiş, I. Dünya Savaşı sırasında Rusya'ya yarayacak bilgiler ulaştırarak casusluk yapmışlardır. Rumlar, yörede çoğunlukta olduklarını iddia ederken, onları birçok konuda destekleyen İngilizler bu iddialara inanmamışlardır. Pontusçu bir lider olan Konstantinidis tarafından, 2 Aralık 1918'de, İngiltere'ye sunulan mesaja, Arnold Toynbee, "*bu muhtıradaki istatistik hayal mahsulüdür*" diye not düşmüştür. Yarbay Rawlinson da, Mühendis Cornor ile Gümüşhane'ye geldiğinde görüştüğü Rumların, Türkleri ve Kuva-yı Milliye'yi şikayet etmelerine karşı çıkarak: "*Bu şikayette bulunacaklarına Venizelos'un yaptığı kötülükleri sona erdirmesini istemeleri*" karşılığını vermiştir⁵.

Yunanistan'da yapılacak seçimler dolayısıyla Trabzon'daki Rumlar, Venizelos veya Kral Konstantin taraftarı olarak ikiye ayrılırken; Hrisantos Venizelos tarafı olarak

---

⁴Özel, S., **Milli Mücadelede Trabzon**, s. 8, 33,41, 48; Kurt, Y., **Pontus Meselesi**, s. 73-90; Saydam, A., *Kurtuluş Savaşında Trabzon'a Yönelik...*, s. 94, 95; Çapa, M.-Usta,V., ... **Pontus Meselesi**, s. 17, 18Üçüncü, U., "*Milli Mücadele Yıllarında Rumlar ve Pontus Hareketi*", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 2017; (23): s. 113-115.

⁵Özel, S., **Milli Mücadelede Trabzon**, s. 45, 48, 55, 115, 116; Saydam, A., *Kurtuluş Savaşında Trabzon'a Yönelik...*, s. 96, 97; Çapa, M.-Usta,V., ... **Pontus Meselesi**, s. 17, 19; Üçüncü, U., "*Milli Mücadele Yıllarında Rumlar ve Pontus Hareketi*", **Karadeniz ...**, 2017; (23): s. 113-117.

çalışmıştır. Metropolit Hrisantos, İstanbul'daki Fener Rum Patrikhanesi tarafından Paris Barış Konferansı Rum Heyetinde görevlendirilmiş, gelmiş olduğu İstanbul'dan, 2 Şubat 1919'da, Paris'e hareket etmiştir. Paris Barış Konferansı'nda, bölgenin Ermenilere verilmesi önerilerine karşı çıkan Hrisantos, Trabzon Metropolit'i ve *Kurtarılmamış Rumların Delegatesi* olarak; Konferans Heyeti'ne, 2 Mayıs 1919'da, verdiği muhtıradaki Pontus bölgesinde bağımsız bir Rum devleti kurulmasını istemiştir. Hrisantos, 1908 tarihli Trabzon salnamesinde kayıtlı 500 bin Rum nüfusun olduğunu, 1912'de Trabzon'dan Samsun ve Sinop'a kadar uzanan Pontus Rum bölgesinden 7 mebus seçildiğini belirtmiştir. Her mebus için 100 bin nüfus gerektiğine göre bölgedeki Rum nüfusun 700 binden fazla olduğunu, Kafkasya'daki Rumlarla birlikte Rum nüfusun yaklaşık 850 bin civarında olduğunu belirtmiştir. Pontus bölgesindeki Müslüman nüfusu çeşitli milletlere ayıran Hrisantos, bunların bir kısmının Rum kökenli olduğunu, Ermenilerin ise 78.000 nüfusa sahip olarak azınlıkta kaldığını belirtmiştir. Pontus Rum Cemiyeti tarafından bastırılan haritalarda kurmayı arzuladıkları devletin sınırlarını çizmişlerdir. Haritaya göre İnebolu'nun batısına kadar olan Karadeniz kıyıları yanı sıra Kastamonu, Çankırı, Yozgat, Sivas, Tokat, Amasya, Çorum, Gümüşhane ve kısmen Erzincan kurulması düşünülen sözde Pontus devleti sınırları içerisine alınmıştır. 1904 Salnamesine göre Gümüşhane merkezinde Rum nüfus 5177, Koğans/Kuvans nahiyesinde 414, Yağmurdere nahiyesinde 1382, Torul ilçesinde 20688, Kürtün nahiyesinde 2454, Kelkit ilçesinde 528, Şiran ilçesinde 1947 olmak üzere 32.590 idi. Gümüşhane'nin toplam nüfusu 124.888'di ve Rumlar, Gümüşhane'nin hiçbir yerinde çoğunluk değillerdi. İngiliz dışişlerinin 14 Mart 1914 resmi kayıtlarına göre Torul'da Rum nüfus, işgal nedeniyle göç eden ve azalan Türk nüfusa göre biraz fazladır⁶.

Rum heyetleri diplomatik kanallarla bir Pontus devleti kurulması konusunda Avrupa'yı ikna etme girişimlerini sürdürürlerken, Gümüşhane ve yöresindeki komitacı Pontus Rum çeteleri yanlarına bazı Ermenileri de alarak Türklerin yaşadığı mahalle ve köylere saldırmışlar, Avrupa'ya ise kendileri saldırıya uğradıkları bilgisini yaymışlardır. Rum çeteleri daha çok Samsun, Giresun ve Amasya taraflarında saldırılarda bulunmuşlardır. Mustafa Kemal Paşa, 5 Haziran 1919'da, Havza'da Sadaret Makamı'na gönderdiği telgrafta: "30 kişilik Koroğlu-Afkalidis Rum Pontus çetesinin Gümüşhane ve Dumanlı (Zanta) kesiminde kanlı olaylar çıkardığını, birkaç gün içinde Türk Müslüman halktan 15 kişiyi öldürdükleri" bilgisini vermiştir. Çetenin amacı bölgede güvenlik olmadığını göstermekti. Fakat, Gümüşhane, Trabzon ve Samsun çevresinde Pontus çetelerinin yerleşmesine karşı harekete geçen Türk askeri ve milis kuvvetlerinin yöredeki güçlü varlığı nedeniyle, Gümüşhane ve çevresinde tutunamayarak çekilmek zorunda kalmışlardır. Bu dönemde, Ermeniler de Gümüşhane'yi bölgede kendileri kuracakları devletin sınırları içine almak üzere diplomatik girişimlerde bulunmaktaydılar. Ermeni lobilerinin yaptığı propagandanın etkisiyle, İngiltere Hükümetinin, 7 Şubat 1919 tarihli memorandumunda Giresun-Sivas-Mersin hattının doğusundaki yerlerin Ermenistan'a verileceği bilgisi, Amerikan delegasyonu için hazırlanan 21 Ocak 1919 tarihli rapor ve Fransız Savaş Bakanlığının 1 Mart 1919 tarihli yazısında Gümüşhane dahil edilerek Trabzon'un Ermenistan'a verileceğinin bildirilmesi, bölgede kendi emellerini engel olarak gören Rum Pontus mensuplarını endişeye sevk etmiştir. Emelleri çatışan Rumlar ve Ermeniler sorunu diplomasiyle çözüme kavuşturmak için görüşmeler

---

⁶Özel, S., **Milli Mücadelede Trabzon**, s. 40, 48, 49; Çapa, M.-Usta, V., ... **Pontus Meselesi**, s. 19, 20; Üçüncü, U., "Milli Mücadele Yıllarında Rumlar ve Pontus Hareketi", **Karadeniz ...**, 2017; (23): 108, 114-117.

yapmışlarsa da olumlu sonuç alamamışlardır. Şubat 1919'dan itibaren Gümüşhane'de Dumanlı (Santa), Ulucak (Kromni, İmera), Aktutan (Hayakse) ve Kocapınar (Kermut) Rumları, Karadeniz yöresindeki Pontus isyanlarına katılmışlardır. Gümüşhane'de de 40-50 kişilik bir Pontus çetesi kurmak girişimi başlatılmıştır. Bu gelişmeleri takiben, Rum Pontusçular ile Ermenilerin, o dönemde Trabzon, Ordu, Gümüşhane, Rize ve Artvin'in bir bölümünü kapsayan Trabzon Vilayetini, Türk topraklarından ayırmak girişimleri üzerine, Trabzon eşrafı, itibarlı şahsiyetler ve aydınları, 10 Şubat 1919'da, bir toplantı yaparak "*Trabzon Muhafaza-ı Hukuk-u Milliye Cemiyeti*" kurulmasını kararlaştırmışlar, kuruluşla ilgili evrakı, 12 Şubat 1919'da, Trabzon Vilayet Makamına vererek, cemiyetin kuruluş işlemini resmen gerçekleştirmişlerdir. Trabzon Vilayetinin Osmanlı Devletine bağlılığını ortaya koyacak faaliyetlerde bulunmak amacındaki bu cemiyet, ilk kongresini 23 Şubat 1919'da gerçekleştirmiştir. Bu ilk kongreye Gümüşhane, Kelkit, Şiran ve Torul delegeleri de katılmışlardır. Gümüşhane delegesi Kadirbeyzade Zeki Bey ikinci başkanlığa getirilmiştir. Trabzon Muhafaza-ı Hukuk-u Milliye Cemiyeti Trabzon ve çevresinin haklarını savunmak üzere Avrupa'ya gönderilecek bir temsilcinin belirlenmesi için, Gümüşhane'den bir temsilci seçilmesi ve İstanbul'a gönderilmesi konusunda oluşturulan heyette yer alan Zeki Bey, bu heyetle İstanbul'a gitmek istememiştir. Pontusçu Rum isteklerinin Avrupa ve Amerika kamuoyunda giderek kabul görmeye başlaması ve yörede Pontus çetelerinin artan saldırıları karşısında, bunlara karşı etkili önlemler alınması düşüncesiyle, Zeki Bey'in, Trabzon Muhafaza-ı Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin ikinci kongresinin olağanüstü toplanması yönündeki teklifi diğer şubeler tarafından desteklenmiştir. Cemiyetin ikinci kongresi 28 Mayıs 1919'da Trabzon'da toplanmıştır. Pontus Rum Hükümeti ise; Hrisantos'un Batum'da bulunduğu sırada kurulmuştur. Böylece Mondros Mütarekesi sonunda yeniden şiddetlenen Pontus Meselesi, diplomatik, siyasi ve çetecilik yönünden önemli bir isyan hareketi haline dönüşmüştü. Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919'da, Samsun'a ayak bastığı sıralarda Samsun'da otuz üç, Bafra'da üç, Çarşamba'da iki olmak üzere toplam kırk kadar Rum çetesi bulunmaktaydı. Siyasi amaçla kurulan bu çeteler, Karadeniz bölgesinde Rum Devleti kurmak peşindeydiler. Önceleri adi eşkıyalık yapan Türk çeteleri, Rum çetelerinin zulümleri karşısında bunlarla mücadeleye girişmiş, yeni Türk çeteleri de kurulmuştur. Gümüşhane'de Kalfa Süleyman çetesinin 5 Ekim 1919'da, Efkalidis çetesinden 10 çeteciye öldürüp 2 çeteciye yaralaması Gümüşhane ve çevresindeki Rumlar arasında korku ve endişe yaratmıştır. 9 Aralık 1921'de Nurettin Paşa komutasındaki kurulmuş olan Merkez Ordusu da Pontusçu çetelere karşı harekete geçmiş, bunları destekleyen kurumları kapatmış ve bölgedeki silahları toplamaya çalışmıştır. Karadeniz kıyıları savaş alanı ilan edilmiş, eli silah tutabilen Rumlar iç bölgelere uzaklaştırılmıştır. Başkomutanlık Meydan Savaşı'nın kazanılmasını takiben, 23 Nisan 1920'de kurulan TBMM Hükümeti, Pontus Meselesi konusunda ciddi önlemler almıştır. Pontus çetelerine verilen üç günlük süre sonunda çetecilikte ısrar eden Pontus çetecilerine karşı başlatılan harekatta çok sayıda çeteci öldürülmüş, idam edilmiş, bir kısmı Yunanistan'a kaçmış, bir kısmı da Türkiye-Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesi ile Yunanistan'a gönderilmişlerdir. Türkiye'de kalan Pontusçularla mücadele 6 Şubat 1923'e kadar sürmüştür⁷.

---

⁷Özel, S., **Milli Mücadelede Trabzon**, s. 38, 42, 48-50, 51, 74, 129, 131, 138, 224, 240; Kurt, Y., **Pontus Meselesi**, s. 90'dan itibaren birçok yerde; Saydam, A., *Kurtuluş Savaşında Trabzon'a Yönelik...*, s. 97, 98; Öztürk, Orhan, **Antikçağ'dan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi**, (Yay. Haz. yan: Elif Çelik), Genesis Kitap, BRC Matbaası, Ankara 2011, s. 750-752; Çapa, M.-Usta, V., ... **Pontus Meselesi**, s. 20-37; Üçüncü, U., "*Milli Mücadele Yıllarında Rumlar ve Pontus Hareketi*", **Karadeniz ...**, 2017; (23): s. 115-127, 137-139.

Yakın Dönemde Yunanistan'ın Pontusçu Faaliyetleri

Ermeni soykırım iddiası ile yakın dönemdeki Kürt Sorunu öne çıkarılıp bağlantı kurularak, soykırımı tanınması ve tazminat ödemesi talep edilen Türkiye, bu soykırımı tanımadığı takdirde AB'ye kabul edilmemesi yönünde Yunanistan, Avrupa Parlamentosu, İngiltere, Almanya, Moskova'da sergiler düzenlemiş ve Avrupa ülkelerinde propagandalar yapılmıştır. Bu iddialara göre; Doğu Karadeniz'de Rum nüfusun toplamı 250 bin-260 bindir. Justin Mc. Carthy'nin tespiti 260 bin 313'tür. Bu bölgede yaşayan 350 bin Rum nüfusun tamamının soykırımı uğratılması mümkün değildir. Yunanistan, topraklarına ulaşan bölge Rumları sayısının 180 bin olduğunu açıklamıştır. Bunlara A.B.D., Kanada ve Avustralya'ya göç edenler eklendiğinde, Türkiye'den göç eden Rum sayısı 210 bine çıkmaktadır. Bu rakamlar, kaybolan ve ölen Rumlar hakkında bir fikir vermektedir. Kaldı ki Yerasimos, Trabzon, Sivas ve Kastamonu İllerinde yaşayan 450 bin Rum'dan 86 bin kadarının Birinci Dünya Savaşı sırasında Rusya'ya göç ettikleri, 322 bin 500 Rum'un nüfus mübadelesi nedeniyle Yunanistan'a geçtiğini belirtmektedir. Yerasimos'un verdiği bu abartılı rakama Yunanistan dışındaki ülkelere göç edenler eklendiğinde 350 bin Rum'un öldürüldüğü iddiasının dayanaksız olduğu açıkça anlaşılmaktadır⁸.

Milli politikasını Türkiye ile gerginlik ve sürtüşme temeline oturtan Yunanistan, tarihi ve ilmi gerçekleri görmezden gelerek, 19 Mayıs gününü sözde "*Pontus Soykırımını Anma Günü*" kabul eden bir yasa çıkarmış, 24 Şubat 1994'te Yunan parlamentosunun oybirliği ile kabul edilen bu yasa, 7 Mart 1994'te Yunan Cumhurbaşkanı'nın onayıyla yürürlüğe girmiştir. Kıbrıs Rum Temsilciler Meclisi de benzeri bir karar almıştır. Yunan basını, 19 Mayıs gününün milli bir bayram olarak anılması, bütün eğitim kurumlarında konuyla ilgili konuşmalar yapılması ve kiliselerde ayinler düzenlenmesi haberlerini vermiştir. Yunanistan'ın, bir diğer iddiası Doğu Karadeniz ve Anadolu'nun bazı kesimlerinde Gizli Hıristiyanlar'ın yaşadığıdır. Bu iddiaya göre; Anadolu'nun Türkleşmesi-İslamlaşması sırasında çok sayıda Hıristiyan, İslamiyeti kabul etmiş görünerek, gizlice kendi Hıristiyanlık inançlarını sürdürmüşlerdir. Diğer bir iddiaya göre; Doğu Karadeniz Bölgesinde günümüzde bile Helence konuşan Hıristiyanlar yaşamaktadır. Osmanlı Devleti'nde, Hıristiyanlara verilen dini özgürlük bütün dünya tarihçileri tarafından bilinmekte, Anadolu ve Doğu Karadeniz'de meskün Ortodoks Hıristiyanların, kiliselerinde ibadetlerini rahatça yerine getirdikleri bu dönemde inançlarını saklamak zorunda kalanlar olduğu iddiası gerçeğe uymamaktadır. Samsun'da **2 Aralık 2017'de** düzenlenen ve bu bildirin yazılmasını gerektiren **sempozyumu** takip eden üç beş gün sonrasında Kıbrıs Rum metropolünün; "*Kıbrıslı Türkler, Türkleştirilmiş Rumlardır*" iddiasında bulunması da kimlerin hangi hayaller peşinde koştuğunu ortaya koymaktadır⁹.

Öte yandan, Yunanistan kurduğu Pontus Rum Dernekleri vasıtasıyla Doğu Karadeniz Bölgesi'ne "*Unutulmayan Kaybolan Vatanlara Gezi*" adıyla gerçekleştirdiği periyodik düzenlemelerle bu emelleri canlı tutmaya çalışmıştır. Ayrıca, Sovyetler Birliği dağılınca, bu ülkeden Yunanistan'a gelen Rumları, Batı Trakya Türk bölgesine yerleştirerek demografik yapıyı bozmak ve Türkleri asimile etmek amacıyla, istimlak ettiği topraklara Pontus göçmenleri için toplu yerleşim merkezleri kurmuştur. Yunan basını, bu politikayı; "*duyarlı sınır bölgelerinin takviyesinin amaçlandığı*" şeklinde haber yapmıştır. Yunanistan, takip ettiği politika ile Türkiye'yi uluslararası

---

⁸Sarınay, Y., *Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın...*, s. 55-57.

⁹Sarınay, Y., *Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın...*, s. 57-58.

platformlarda yalnız bırakmaya çalışmakta, Türkiye'nin sosyal ve siyasi bütünlüğünü zayıflatmak, parçalamak istemektedir. 1982'de, Yunan Kültür Bakanı Melina Mercuri'nin, "Anavatanları Kurtarma Dünya Komitesi" adına bütün dünyaya kart şeklinde dağıttığı haritada, Türkiye: Pontus, Kürdistan, Ermenistan şeklinde parçalanmış gösterilmiştir. Bu amaca ulaşılması için mücadele çağrısı yapılmıştır. Bu haritaya göre; Sevr'i yeniden canlandırma çabasında olduğu anlaşılan Yunanistan'ın, Ermeni terör örgütü ASALA ve daha sonra PKK terör örgütüne verdiği yoğun destek bilinmektedir. Bu iddialarının yanına eklediği Pontus soykırım iddiasını da Türkiye'ye karşı kullanmaktadır¹⁰.

KAYNAKÇA:

-ÇAPA, Mesut-USTA, Veysel, **Ortahisar Tarih Müzesi Arşivi Belgelerinde Pontus Meselesi**, Ortahisar Belediyesi Tarih Müzesi Yayınları-1, 1. Baskı, İstanbul 2017.

-FALLMERAYER, Jakob Philipp, **Trabzon İmparatorluğu'nun Tarihi**, (tercüme: Ahmet Cevat EREN), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011.

-KURT, Yılmaz, **Pontus Meselesi**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No.: 68, TBMM Basımevi, Ankara 1995.

-Özel, Sabahattin, **Milli Mücadelede Trabzon**, A.K.D.T.Y.K. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991

-ÖZTÜRK, Orhan, **Antikçağ'dan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi**, (Yay. Haz.yan: Elif Çelik), Genesis Kitap, BRC Matbaası, Ankara 2011.

-PEHLİVANLI, Hamit, *Tarihi Perspektif İçerisinde Pontus Olayı: Yakın Tarihimize ve Günümüze Etkileri*, **Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası (Makaleler)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Yay. Hz.yan: Berna Türkdoğan), Ankara 1999.

-SARINAY, Yusuf, **Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası (Makaleler)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Yay. Hz.yan: Berna Türkdoğan), Ankara 1999.

-SAYDAM, Abdullah, *Kurtuluş Savaşında Trabzon'a Yönelik Ermeni-Rum Tehdidi*, **Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası (Makaleler)**, Atatürk Araştırma Merkezi, (Yay. Hz.yan: Berna Türkdoğan), Ankara 1999.

-ÜÇÜNCÜOĞLU, A. Güngör-KAHVECİ, A. Celil, **Kop'dan Zigana'ya İşgal Yılları**, Top-Kar Matbaacılık, Trabzon 2010.

-ÜÇÜNCÜOĞLU, Uğur, "Milli Mücadele Yıllarında Rumlar ve Pontus Hareketi", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**,2017; (23): s. 107-142.

-

---

¹⁰Sarınay, Y, **Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın....**,s. 59-60